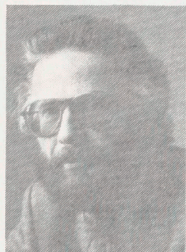

Det fremmede, som betød elendighed

af redaktør, professor
Fritz J. Raddatz

Nedenstående artikel offentliggjordes 5. november 1986 i "Die Zeit". - Oversættelse fra tysk ved Willy Dähnhardt.

"Denne vej fra kan en last ikke så let, ikke så snart køres tilbage igen. Og det er virkelig et fremmed land, jeg er draget til, hvis sprog jeg ikke taler. I Frankrig, England, Italien ville jeg have haft rødder; her har jeg ingen. Jeg kender kun få mennesker ... I en alder af 65 skal jeg begynde et nyt liv. Da jeg drog af sted var jeg sejrstolt - nu er jeg ofte usikker og træt."

Et chok, igen og igen. Og en quiz: hvem var José Orabuena, hvem var Alfred Ostermoor, hvem Hans Roger Madol, hvem var Karl Federn?

Hvis man graver meget langt ned, dykker ned i arkiver og roder i fjerne kataloger, kan man få besked om det igen: den ene, Hans Sochaczewer, var under pseudonymet José Orabuena forfatter til forskellige bøger, f.eks. romanen fra det jødiske Vilna "Gross ist deine Treue". Sit nom de plume havde han taget fra Fritz Baers "Die Juden im christlichen Spanien", hvor der stod: "Så læste jeg om lægerne Orabuena og deres skæbne i år 1492, og hvorledes de dog havde elsket deres Spanien og nu blev fordrevet ud i det uvisse".

Den anden (der også havde pseudonymet Fred Bertolt) havde næsten ikke andet end en gammel bibel med i sin bagage, da han ankom til det fremmede - og måtte være taknemmelig, når andre, f.eks. Ulver Forchhammer - gav ham lov til at låne deres navn til

at publicere under: "Har endnu engang revet den færdigtskrevne og lukkede konvolut op, fordi Forchhammer netop kom og viste mig en skrivelse fra Aalborg Tidende om, at vores første kronik "Porten til Balkan" skrevet i fællesskab, men udsendt under hans navn, var blevet antaget".

Den næste, Gerhard Salomon, havde pseudonymet Hans Roger Madol, og fra Karl Federn, Dante-forsker, romanforfatter og forfatter til "The Materialist Conception of History", har vi valgt det bitre motto.

En ting havde de alle tilfælles: eksilet i Danmark, det fremmede, gæstfrie, frelsende land. Herom minder en lille, men storartet "iscenesat" og ved sit arrangement indtryksfuld udstilling i Det kongelige Bibliotek i København. Der findes nok hele tiden igen og igen besatte, som helt uden "reklametalent" - som det afskyelige ord jo hedder - men også uden rast eller ro minder om eksilets uret, om dets elendighed (det gamle ord for "det fremmede"). Så hårdnakket som f.eks. Hans-Jürgen Heinrich søger at rive Max Raphaels værk ud af glemselen, eller Lisette Buchholz ikke viger tilbage for at præsentere emigrerede forfattere i sit nyoprettede "persona verlag" - med samme engagement (og sagkundskab) har bibliotekaren Willy Dähnhardt arbejdet i København. Ham og hans medarbejder Birgit S. Nielsen har vi at takke for præsentationen af næsten helt forsvundet eller i hvert fald svært tilgængeligt materiale: fotografier, breve, håndskrifter, privattryk, dagbogsblade.

Helhedsindtrykket: en fortvivlelsens panorama; ikke sjældent overstrålet af det groteske - som når Hans Henny Jahnn, præmieret ikke som forfatter, men som hesteavler ("Ejer: Forfatter H.H. Jahnn, Granly Rutsker"), beskriver den kvinde, der reddede ham: "Jeg selv var en kort tid hos Karin Michælis. Jeg skylder hende tak. Men sandheden er, at jeg ikke kunne være længe hos hende. Hun er en dårlig forfatterinde, men et ualmindelig interessant menneske - med mange svagheder. Hun elsker jøder og mænd i kjole og hvidt. Hun ryger 100 cigaretter om dagen. Mig lånte hun et lille træhus, en pels og overhældte mig af og til med parfume. Hun er usædvanlig dygtig til de praktiske ting i livet og ventede af mig, at jeg skulle holde hendes omfangsrige have i orden. Det var jeg hverken i stand til eller havde vilje til. Alligevel kom vi udmærket ud af det med hinanden. Men tiderne ændrede sig. Brecht kom også til Thurø".

Kaarings

Certifikat

for Hoppen: Lotte født 1938.

Fremstillet til Kaaring den 24-5 1944

Signalement: Brun med Stjerne. 168 cm.

Fader: Vereon født 3-5 1928 i Sverrig. Sv. Reg. 28/1210.

Moder: Eo født 26-4 1933. Skimlet.

Ejer: Forfatter H. H. Jahnn, Granly Rutsker.

Kaaringsudvalgets Bedømmelse:

Lille noget ubetydelig Hoppe med noget blandet Præg.
 God Dybde og ret bred. Smalle Laar. Klejne Ben. Bevægelsen
 let, men snæver for.

Kaaret i Klasse: 11 Kl. A. 1944

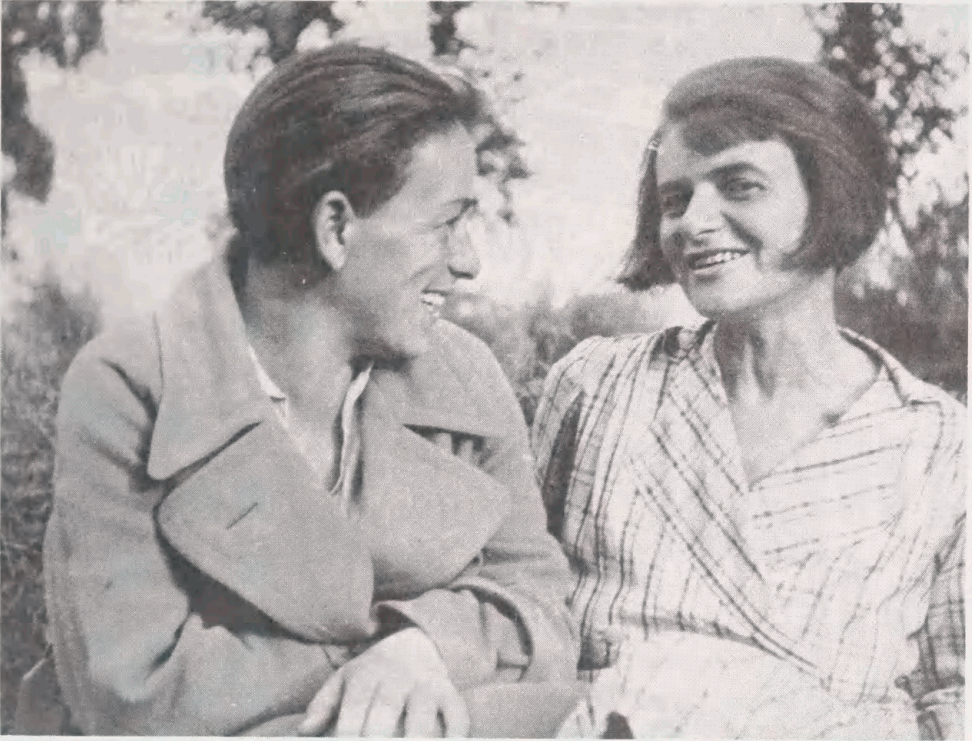
H. H. Jahnn
 Sekretær.

Kaaringscertifikat, som Hans Henny Jahnn modtog i 1944. - Jahnn kom til Danmark i april 1933, og boede indtil 1950 på Bornholm, hvor han drev landbrug og beskæftigede sig med hesteavl. I Danmark skrev han sit hovedværk "Fluss ohne Ufer". Vendte 1950 tilbage til sin fødeby Hamborg. Modtog i 1956 Lessingprisen.

Brecht og Ruth Berlau, Thurø 1933. Foto: Mogens Voltelen

I sandhed, Brecht er den mægtige skygge, som også fortrængte og skjulte meget. Om hans arbejde i den korte tid i det danske eksil ved vi meget. Vi kender hans "Svendborg digte" og Walter Benjamins erindringer og Peter Weiss' uvenlige portræt. Bekendt er i hvert fald også Ernst Ottwalts skæbne, hvis roman "Denn sie wissen, was sie tun" Georg Lukács havde nedrasket så skånselsløst i Linkskurve, og som havde været Brechts medarbejder ved "Kuhle-Wampe"-filmen. Men allerede formuleringerne i et meget tidligt brev fra forfatterinden Maria Lazar til Karin Michaëlis den 10. marts 1933 antyder denne skygges mørke: "Helli (Weigel) er med mand og børn i Wien. Jeg var netop i Berlin, da de rejste af sted, for jeg havde lige kort forinden haft premiere i Stettin og, for at sige det straks, med stor succes. Nu er de der altså, bor foreløbigt her, og drengen er hos mig. Vi spørger dig nu allesammen, hvad det omtrent ville koste at leje et hus til os (Helli, hendes mand, mig, deres tre børn) i mange måneder, for vi ville gerne en tid til Thurø".

Helene Weigel og Maria Lazar, Thurø 1933. Foto: Mogens Voltelen

Få år senere, i november 1936, er der endda dystre ting at berette. De emigreredes stridigheder indbyrdes, intrigerne og hadet - det kender man fra talrige memoirer og brevudgivelser - var værre end i den "naturlige frihed", som ellers producerer tilstrækkeligt med fjendskab mellem rivaler. Den snævre plads, den ubønhørlige kamp for at overleve, den ekkoløse situation for dem, der råbte i ørkenen, har åbenbart foruden hjælpsomhed og solidaritet også fået meget af det ulveagtige frem. Den gift, der opstod af at være fordrevet fra en i sandhed beundret og elsket hjemstavn, dryppede langsomt år efter år ind i hjerter og hjerter; endnu i 1945 bryder skuffelsen og forbitrelsen frem hos den (til USA emigrerede) Hermann Broch: "I jødeproblemet viser det tyske folks skyld sig nemlig: i hele 20 år har tyskerne betragtet den vanvittig-idiotiske jødehetz med fuldstændig ligegyldighed, og i kraft af denne bestialske ligegyldighed er de blevet til hjælpershjælpere ved et bestialsk-systematisk massebord (...). Enhver tysker, som ikke har været i koncentrationslejr - og endda

Heinz Kiwitz: "Protest mod bombardementet af Guernica" (1938). - Kiwitz kom til Danmark i begyndelsen af 1937; rejste til Paris samme efterår; deltog fra 1938 i den spanske borgerkrig som soldat i en af de internationale brigader. Han faldt i slaget ved Ebro juli 1938.

mange, der har været i en lejr - er i det mindste under mistanke for at have medvirket til mord i kraft af sin ligegyldighed".

Ganske forførdeligt er det nu, når man i København finder et brev, som forlænger denne kløft: her tysk - dér jødisk dybt ind i den (fælles antifascistiske) emigration: den sammen med Brecht og fru Weigel flygtede forfatterinde Maria Lazar skriver fuld af harme til Karin Michaëlis: "Anmodningen om ikke at vise mig til premieren, overbragt af Helli, kom fuldstændigt overraskende for mig og to timer før forestillingen skulle begynde. Naturligvis har jeg ikke et øjeblik troet på den version, at jeg som tysk emigrant ikke skulle være velset, og jeg må tilstå, at det kostede mig temmelig meget hovedbrud, før grunden via en helt logisk slutning stod mig klar. Det er mig magtpåliggende, at du kender grunden: min afstamning (...) Næste morgen sagde jeg denne min slutning lige op i ansigtet på Helli. Hun indrømmede, at en beslutning blev taget, kunne tages i såvel hendes som i Brechts nærvær (...) At det hele er en uhyrlig uforskammethed mod mig, frem for alt mod mig som forfatter, er en sag for sig. Vigtigere forekommer følgende mig at være: at man forsøger på at betegne en sådan lurvet forretningsmæssig opportuniste, hvormed man prøver på at vinde det fornemme premierebourgeois for sig, for "teaterpolitik". Ved sådanne metoder, Karin, har man fremavlet nazismen i Tyskland".

Historier eller historie? Ingen har hidtil behandlet dem. Mæcener i millionærklassen er der mange af i Forbundsrepublikken, de stifter samlinger, museer og uro ved deres ufornuftige krav, som det om at "bevare" nazi-kunst. Men blot et arkiv, for ikke at sige et institut, for slet ikke at tale om et museum, hvor disse fordrevnes, forfulgtes, bagtaltes skæbne kunne opbevares: det skylder dette land stadig væk sine emigranter. Ingen - ingen kansler, ingen præsident, intet akademi - har nogen sinde officielt opfordret dem til at vende tilbage. Arno Breker jo eller måske eller hvorfor ikke. Men hvor - undtagen i København - erfarer vi om den unge maler Heinz Kiwitz, ikke jøde, ikke kommunist, "kun" anstændig, og om hans "En tysk kunstner siger nej til Hitler"?

Fordrivelsen var vores skam. Ikke at hente dem hjem er vores skam. København ligger ved Bonn; langt borte.

